Trasek ry kiittää tilaisuudesta tulla kuulluksi.

Yhdistyksemme on perustettu vuonna 1984 transsukupuolisten potilasyhdistykseksi, ja nykyisin sen sääntöihin kirjattuna tarkoituksena on edistää sukupuolisen tasavertaisuuden toteutumista yhteiskunnassa. Toimimme yhteistyössä niin muiden järjestöjen kuin esimerkiksi terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Nyt käsiteltävänä oleva sukupuolen vahvistamista koskeva lakiesitys on siis yhdistyksemme toiminnan keskiössä ja annamme mielellämme asiantuntijuutemme valiokunnan käyttöön.

Sukupuoli on käsitteenä monisyinen, ja tähänastisessa keskustelussa on tullut ilmi, että eri tahoilla on eriävät näkemykset siitä, minkä näkökulman kautta sukupuolta olisi tarkasteltava. Näin ollen lakiesitystä vastaan on esitetty argumentteja, jotka eivät liity itse esityksen alaan. Epäselvyyksien välttämiseksi haluamme painottaa, että kysymys ei ole siitä, saako Suomessa muuttaa juridisen sukupuolimerkinnän, sillä se on ollut mahdollista jo 20 vuotta. Nyt käsiteltävä uudistus tekisi tuosta prosessista nykyistä enemmän kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia kunnioittavan sekä yksilön hyvinvointia edistävän. Eli nyt käsiteltävänä oleva esitys koskee nimenomaan oikeudellista sukupuolta ja sen vaikutukset ovat – kuten hallituksen esityksestäkin käy ilmi – melko rajatut.
Väestötietojärjestelmässä näkyvä sukupuolimerkintä ei esimerkiksi vaikuta sukupuolenkorjaushoitoihin tai niiden saatavuuteen, vaan tarkoitus on eriyttää juridinen vahvistaminen medikaalisista hoidoista. Lakiesitys kokonaisuudessaan vaikuttaa hoidon järjestämiseen, mutta vain sikäli, että nykyisin sukupuolenkorjausta koskeva laki ja asetus kumotaan ja hoidot perustuvat jatkossa yleiseen terveydenhuoltoa koskevaan lainsäädäntöön.

Pyrimme kohdistamaan lausuntomme lakiesityksestä erityisesti valiokunnan toimialaa koskeviin kohtiin.

1: Laki sukupuolen vahvistamisesta

Uuden lain nimi on nähdäksemme onnistunut. On hyvä, että laki esitetyssä muodossaan koskee yhtä lailla intersukupuolisia, joille syntymän yhteydessä määritetty sukupuoli on sittemmin osoittautunut vääräksi.

Nykyinen laki vaatii lääketieteellisen selvityksen, jotta juridinen sukupuoli voidaan muuttaa. Tämä sitoo juridisen vahvistamisen osittain terveydenhuollon resursseihin, mitkä tällä hetkellä eivät pysty vastaamaan tarpeeseen. Juridista sukupuolen vahvistamista joutuu odottamaan Suomessa tällä hetkellä vuosia, mikä ei ole linjassa kansainvälisten suositusten kanssa. Vuosien odottelu aiheuttaa kohtuutonta haittaa ja voi syrjäyttää yksilöä yhteiskunnasta. Katsomme erittäin positiivisena kehityksenä sen, että esityksen mukaan yksilö voisi itse määrittää, milloin juridinen vahvistaminen on hänen elämänsä kannalta oikea-aikaista, sillä ihmisillä on hyvin erilaiset tilanteet ja vain he itse voivat määritellä oman turvallisuutensa ja

elämänlaatunsa kannalta parhaan ajankohdan. Esityksessä todetaan tämän myös auttavan transpoliklinikoita kohdentamaan resurssinsa nykyistä paremmin.

Haluamme kiinnittää erityistä huomiota siihen, että lakiesityksestä on rajattu pois alle 18-vuotiaat. Tähän ei ole esitetty perusteita - päinvastoin se on asiantuntijoiden lausuntojen vastainen, mikä myös huomioidaan kattavasti esitystekstissä. Rajaus johtaa ristiriitaisiin ja jopa vaarallisiin tilanteisiin. Nykyinen nimilaki antaa mahdollisuuden vaihtaa nimensä 15-vuotiaana ja sitä ennen vanhempien suostumuksella. Myös tietyt sukupuolta vahvistavat lääketieteelliset toimenpiteet ovat nykyisellään mahdollisia transsukupuolisille alaikäisille. Suomessa on tälläkin hetkellä transsukupuolisia nuoria, jotka korjaavat sosiaalisen sukupuolensa niin pitkälle kuin mahdollista ja elävät arkeaan sukupuolensa mukaisesti. Jos sukupuolimerkintää ei voi korjata vastaavasti, nuori joutuu elämään haavoittuvimmat vuotensa tilanteessa, jossa henkilötodistus on ristiriidassa nimen ja sukupuolen ilmentämisen kanssa asettaen nuoren merkittävään syrjinnän ja syrjäytymisen riskiin ikätovereihinsa verrattuna. Tällaisessa tapauksessa henkilötodistus sisältää sellaisia erityisiin henkilötietoryhmiin luettavia tietoja, joiden käsittely on EU:n tietosuoja-asetuksessa lähtökohtaisesti kielletty ja joita jo sitä ennen kotimaisessa lainsäädännössä pidettiin arkaluonteisina.

Niin asiantuntija- kuin kansalaiskeskusteluissakin on alaikäisten sukupuolenkorjauksista puhuttaessa yleensä painotettu sitä, ettei nuorille pitäisi tehdä peruuttamattomia lääketieteellisiä operaatioita. Oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen on täysin peruttavissa, ja mahdollisuus elää koetun sukupuolen mukaista nuoruutta on tutkimuksissa ja kansainvälisissä hoitosuosituksissa todettu tärkeäksi keinoksi tukea nuoren mielenterveyden ja sukupuoli-identiteetin kehittymistä riippumatta siitä, millaiseksi identiteetti lopulta muotoutuu.

Uudistusta koskevissa keskusteluissa on esitetty, että vanhemmuusnimikkeen tulisi osoittaa pitävästi, kuka on synnyttänyt ja kuka siittänyt lapsen. On kuitenkin hyvä huomata, että jo vanhastaan voimassa ollut avioliittoa koskeva isyysolettama tarkoittaa, ettei *isä* välttämättä ole se, jonka sukusoluista lapsi on saanut alkunsa. Myöskään sukusolujen luovutuksen avulla syntyneen lapsen vanhempien nimikkeet eivät liity biologiaan. Avioliiton isyysolettama tulee jatkossa koskettamaan myös transmiehiä, mikä asettaa transsukupuoliset vanhemmat hyvin erilaiseen asemaan riippuen lapsen syntymän ajankohdasta. Kaikki edellä mainittu puoltaisi nähdäksemme sitä, että merkintä pitäisi voida muuttaa myös jälkikäteen.

Jos alkuperäistä vanhemmuusnimikettä ei voi vaihtaa, yhdistyksemme mielestä voisi olla selkeämpää, että ainoa normaalitilanteessa ulospäin annettava tieto olisi *vanhempi/huoltaja* ottamatta kantaa sukupuoleen. Nähdäksemme tämä olisi kevyempi ja monessa mielessä helpompi ratkaisu kuin luoda kaksinkertaiset *isä* ja *äiti* merkinnät. Eri ihmisillä on kuitenkin erilaisia elämäntilanteita ja tarpeita, joten on hyvä, että vanhemmuusnimikkeen muuttaminen on vapaaehtoista.

Asevelvollisuudesta on niin ikään kannettu huolta ajatuksella, että sukupuolimerkintää vaihdettaisiin asevelvollisuuden välttämiseksi. Uskoaksemme varusmiespalveluksen välttämiseen on olennaisesti helpompiakin tapoja kuin se, että elää ikävuodet 18–29 väärään sukupuoleen merkittynä ja käy kahdesti läpi jo itsessään hankalahkon hallinnollisen prosessin.

2: Laki steriloimislain muuttamisesta

Muutos on mielestämme linjassa kokonaisuuden kanssa.

3: Laki äitiysavustuslain, kansaneläkelain, lääketieteellisestä tutkimuksesta annetun lain, raskauden keskeyttämisestä annetun lain, kotikuntalain sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta

Olemme yhtä mieltä lakiesityksen kanssa siitä, että kyseisten lakien selkeyden vuoksi on syytä muuttaa muotoilu sukupuolineutraaliksi, jotta ne kohtaavat myös juridisesti sukupuolensa korjanneen ihmisen yhdenveroisesti.

4: Laki väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain muuttamisesta

Tämä laki ei välttämättä ole valiokunnan kannalta keskeinen, mutta haluamme nostaa esiin, että väestötietojärjestelmään merkittävä erillinen tieto sukupuolen vahvistamisesta on vaarallinen: kuten viime aikoina on näkynyt eri puolilla maailmaa, asenteet voivat melko nopeastikin muuttua sellaisiksi, että tällaista rekisteriä saatetaan käyttää nimellisen tarkoituksensa vastaisesti mahdollistamaan sukupuolivähemmistöjen tunnistamista ja syrjintää. Merkinnälle ei myöskään ole missään vaiheessa esitetty painavia perusteita, eikä sitä säädettäessä kuultu näiden vähemmistöjen mielipidettä. Lisäksi luovutusrajoitusten syyt ovat pohjimmiltaan sellaisia, että ne koskevat yhtä lailla muita, jotka joutuvat vaihtamaan henkilötunnustaan. Rajoitukset olisikin luontevampaa kirjata yleisinä.

Pidämme hyvänä, että lakiin on jatkossakin kirjattu mahdollisuus vaihtaa ennen henkilötunnusuudistuksen täyttä voimaantuloa saatu tunnus sellaiseksi, että siitä ei paljastu sukupuolen vahvistaminen. Toisaalta pidämme myös hyvänä, että koska ihmiset ja heidän tarpeensa ovat yksilöllisiä, henkilötunnuksen vaihtuminen ei jatkossa ole pakollista vaan sukupuolen vahvistamista hakeva voi itse harkita riskejä ja hallinnollista vaivaa.

5: Laki vanhemmuuslain 68 §:n kumoamisesta

Kumoaminen on mielestämme linjassa kokonaisuuden kanssa. Näemme tarpeellisena ehdotetun muutoksen kotikuntalain vanhempia sukupuolittavaan muotoiluun.

6: Lakia alemman asteinen sääntely

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten terveydenhuollon edistäminen on erityisen tärkeää, sillä terveydenhuollon ammattilaisten valmiudet kohdata, diagnosoida ja hoitaa sukupuolivähemmistöihin kuuluvia potilaita ovat puutteelliset, mikä johtaa pahimmillaan merkittäviin terveysriskeihin. Seulontojen parantaminen esitetyllä tavalla on osa terveydenhuollon edistämistä ja yhdenvertaistamista.

Helsingissä 30.11.2022

Kasper Kivistö
Puheenjohtaja, Trasek ry